

AZ EU-S CSATLAKOZÁS HATÁSA A MAGYAR EMBEREK ÉLETSZÍNVONALÁRA, JÓLLÉTÉRE ÉS AZ ÉLETTEL VALÓ ELÉGEDETTSÉGÉRE

DR. VARGA JÁNOS¹ – DR. CSISZÁRIK-KOCSIR ÁGNES²

Összefoglaló

A tanulmány azzal foglalkozik, hogy melyek azok a tényezők, amelyek leginkább hatással lehetnek az emberek élettel való elégedettségére, vagy életszínvonalának alakulására. Nemzetközi szakirodalmi kitekintés mellett megpróbáltuk megvizsgálni azt az alaphipotézist, mely szerint az Európai Unió csatlakozását követően nem változtak látványosan a magyar emberek életminőségi mutatói. E hipotézis bemutatására és vizsgálatára irodalmi feldolgozást és primer kutatást is végeztünk, amely során az embereket az életminőségük változásáról kérdeztük internetes kérdőív formájában. A tanulmány a kapott eredményeket foglalja össze röviden.

Kulcsszavak

életszínvonal, elégedettség, jóllét, társadalmi haladás, EU

Summary

This study focuses on which factors could be playing a major role in changing the society's standard of living, and how well the state of economy explains the future rates of the living standards. To this end, along with providing an outlook at the related international literature, we would like to confirm the basic hypothesis of the study with primary research results as well. According to this hypothesis even such factors like joining the European Union has not been able to significantly improve the welfare of the members of the society.

Keywords

Standard of living, life satisfaction, welfare, social progress, EU

---

¹ egyetemi adjunktus, Óbudai Egyetem, varga.janos@kgk.uni-obuda.hu

² egyetemi docens, Óbudai Egyetem, kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu

Bevezetés

Az elmúlt években több kezdeményezés is indult a társadalmi haladás és a jólét keretrendszerének és mérésének kialakítására, mind hazai, mind nemzetközi vonatkozásban. (Pomázi 2010). E kezdeményezések mind szélesebb körben igyekeztek figyelembe venni azokat a tényezőket, amelyek a társadalom haladására hatással lehetnek, ugyanakkor a módszertanuk, vagy a vizsgált tényezők tekintetében jelentős különbségeket mutatnak. Pomázi István „A társadalmi haladás mérése”, illetőleg Gáspár Tamás 2013-ban megjelent „A társadalmi-gazdasági fejlettség mérési rendszerei” c. anyagukban több oldalon keresztül mutatják be, hogy hány különböző jólléttel, életszínvonallal, vagy emberi fejlődéssel kapcsolatos mutató alakult ki az elmúlt évtizedekben (Pomázi 2010; Gáspár 2013). Nagyon sokszor abba a hibába esünk, hogy ugyanolyan jelentéstartalommal ruházzuk fel ezeket a szavakat, pedig ezek között jelentős különbségek vannak. Ha elégedettek vagyunk életünkkel, az azt is jelenti, hogy jól élünk? Ha nem annyira magas az életszínvonalunk, az egyöntetűen azt jelenti, hogy boldogtalanok is vagyunk? Van-e lényegi különbség a jólét, és a jóllét között? A válasz egyértelműen igen, és egyes kutatások nem veszik teljes mértékben figyelembe a fogalmak sajátos jelentéstartalmát, így sokszor szinonimaként jelennek meg ezek a kifejezések. E területek vizsgálata nemcsak azért nehézkes, mert számos szubjektív, vagy nehezen mérhető dolgot kell kifejeznünk. Nem mindegy, hogy jólétet, vagy jóllétet; elégedettséget, vagy boldogságot vizsgálunk; mint ahogy az életszínvonal emelkedése sem jelenti automatikusan a társadalom haladását. Mondhatjuk azt is, hogy egyik a másikra hatással lehet, és mielőtt ilyen jellegű kutatásokba kezdenénk, érdemes pontosan meghatározni, hogy mit is szeretnénk behatóbban tanulmányozni.

A fogalmi háttér tisztázása

Az életszínvonal (standard of living) mérésére a leggyakrabban a fogyasztás és a jövedelem szintje szolgál. Az életszínvonal azzal hozható összefüggésbe, hogy milyen szinten jellemezhető az egyének alapvető szükségleteinek kielégítési szintje: pl. a ruházkodás, a táplálkozás és a megélhetés (lakhatás) vonatkozásában (Flora 1999). Alacsony életszínvonal esetében az egyének és a közösség számára az alapvető fogyasztási cikkekhez való hozzájutás is nehézséget jelent, vagy nem kapják meg azokat olyan minőségben és mennyiségben, amely az általuk elvártak megfelelő lenne. Az életszínvonal alakulásában így elsődlegesen az anyagi (és materiális) tényezők játszanak szerepet, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az egyének az alapvető szükségleteiket ki tudják elégíteni. A „Review of Economic Standard of Living Statistics” c. 2011-es anyag az életszínvonal vizsgálatát hat dimenzió köré építette. Ezek egyben azt is megvilágítják számunkra, hogy mely tényezők lehetnek hatással az életszínvonalra: 1. bérek és keresetek, 2. jövedelem, 3. gazdagság/nettó vagyon, 4. fogyasztás, 5. pénzügyi nehézségek, nélkülözés, szegénység, 6. a jövedelem és vagyonváltozás dinamikája (Statistics of New Zealand 2011). Ennél egyszerűbb matematikai összefüggésre is felhívhatjuk a figyelmet. Az infláció ugyebár az árszínvonal változásával hozható összefüggésbe. Ha növekszik az infláció, az azt jelenti, hogy bizonyos termékek és szolgáltatások sokkal drágábban vásárolhatók meg, mint az azt megelőző időszakban. Az árszínvonal változása viszont egyértelmű összefüggésbe hozható az életszínvonallal, méghozzá az alábbi képlettel kifejezve: $\text{életszínvonal} = 1 / \text{árszínvonal}$. Cvrlje és szerzőtársa szerint az életszínvonal függ azoktól a termékektől és szolgáltatásoktól, amelyeket az emberek elfogyaszthatnak, és amelyek közvetlenül elérhetők számukra. Az életszínvonalat az határozza meg, hogy az alapvető termékek és szolgáltatások milyen mennyiségben és minőségben állnak rendelkezésre a lakosság számára, és hogy az milyen koncentrációban oszlik szét közöttük (Cvrlje-Coric 2010).

Az életszínvonal materialista nézetét osztja a „Measurement of Living Standard” c. tanulmány is, amely azonban három alapvető összetevőre bontja az életszínvonalat meghatározó

tényezőket. A tanulmány szerint az életszínvonal kifejezhető a jövedelem nagyságával, de különbséget kell tenni a kiadások és a fogyasztás között. A kiadások (ráfordítások) alatt azt a pénzben kifejezett kötelezettséget értjük, amelyek az árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban merülnek fel. Itt megjelennek olyan kiadások is, amelyek például egyes áruk, vagy szolgáltatások előállításához lehetnek szükségesek. Ezzel szemben a fogyasztás a termékek és szolgáltatások végső felhasználását (elfogyasztását) jelenti (Measurement of Living Standard 2010). A jólét (welfare) szoros összefüggésbe hozható az életszínvonallal, ugyanakkor egy egyén jólétét nemcsak a saját anyagi helyzete határozza meg. Az egyén jóléte, tényleges jövedelmi pozíciója függ a vele közös jövedelmi és fogyasztási egységet alkotó többi családtag, illetve házastárs tag jövedelmi viszonyaitól is. Ugyanakkor azt is ki kell emelni, hogy ha egy egyénnek vagy háztartásnak kétszer annyi a mért jövedelme, mint egy másiknak, az nem jelenti azt, hogy kétszer akkora az anyagi jóléte is. A jólétet olyan dolgok is befolyásolják, mint pl. hogy a jövedelem milyen időközönként jelentkezik, hiszen más jóléti állapot társul olyan esetekhez, amikor rendszeresen jelentkezik egy fix jövedelem (pl. munkaszerződés alapján), és más a helyzet abban az esetben is, amikor ideiglenesen jutunk jövedelemhez. Amikor hosszú ideig nem jutunk a megfelelő, vagy a korábban megszokott jövedelemhez, fogyasztási szerkezetünk, és ezzel jólétünk is megváltozik (KSH 2005). A jólét (welfare) és a jóllét (well-being) a társadalmi haladás kulcsfogalmai közé tartoznak. Azonban a különbség igen jelentős a két fogalom között. Amíg a jólét az anyagi javak gyarapodásához köthető, addig a jóllét magában foglalja az immateriális javakat és a szubjektív elemeket is (így például a szeretetet, a boldogságot, vagy az elégedettséget is) (Pomázi 2010). A jólét az anyagi bőséget, anyagi javakban, pénzért megvásárolható termékekben és szolgáltatásban kifejezhető gazdagságot jelenti, fogalma mégis mást jelent, mint az életszínvonal. Nem pusztán az alapvető termékek és szolgáltatások mennyiségével és minőségével hozható összefüggésbe, hanem erősen köthető a javak felhalmozásához is. A jólét vizsgálatánál már arra is figyelniük kell, hogy milyen típusú termékek és szolgáltatások határozzák meg a fogyasztás szerkezetét (milyen hasznossággal rendelkeznek a termékek az egyén számára, vannak-e magasabb rendű javak, luxusjóságok stb.). A jólétet nagyon sokszor használják az anyagi biztonság szinonimájaként is, és ebben az értelemben ez többet jelent, mint az alapvető szükségleteink kielégítését. Az anyagi biztonság mellett azonban az is nagyon fontos, hogy milyen érzelmek alakulnak ki bennünk, és milyen hatások érnek minket a környezetünkből. Ha utóbbiak is kedvezően alakulnak, akkor a jólét szintjében következik be pozitív irányú változás. A jólét (well-being) lényegesen bővebb fogalom, magában foglalja a boldogság érzését, az elégedettséget, az élvezetet is. Kíváncsiság és elkötelezettség jellemző az egyénre, akinek pozitív élményei vannak. Ugyanennyire fontos a jó közérzet is, a pozitív kapcsolatok, valamint a céltudatosság, amelyek mind fontosabb attribútumai a jólétnek (Aked et al 2008). A The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions anyaga szerint a jóllét magában foglalja az étellel való elégedettség, a boldogság és a valahová tartozás érzését. Ebben a megközelítésben a szubjektív jóllétet négy tényező együttes hatása befolyásolja, amelyek között ott szerepel: 1. az anyagi erőforrásokhoz való hozzáférés, 2. a társadalmi kapcsolatok, és kohézió (támogatás), 3. a társadalom értékrendje, felfogása, 4. a hasznos időtöltés, valamint a munka-magánélet egyensúlya (Böhnke 2005). A New Economics Foundation szerint a jóllét olyan dinamikus állapot, melyben az egyén fejleszteni tudja képességeit, termelékeny és kreatív munkát végez, erős és pozitív irányú kapcsolatokat épít másokkal, és mindezekkel hozzájárul a közösség fejlődéséhez. A jóllét csak akkor fokozódik, ha az egyének egyszerre képesek megfelelni a személyes és társadalmi céloknak, és sikerül céltudatosságra ébreszteni a társadalmat (NEF 2012). A jóllét lényegesen tágabb vizsgálati körrel rendelkezik, mint az eddig bemutatott életminőség mutatók. Kahn és szerzőtársa szerint ebbe beletartozik az elégedettségérzet, de olyan tényezők is, mint például az egészségügy, vagy az, hogy mennyire tud valaki teljes életet élni (nincs-e fogyatékosága

valakinek?). A jóllétre emellett hatással lehet az is, hogy mennyire vagyunk pozitív beállítottságúak (Kahn – Juster 2003). A jóllét az ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries megfogalmazása szerint olyan együttélést jelent másokkal, ahol az emberi szükségletek kielégülést nyernek, ahol az egyének úgy tudnak cselekedni, hogy azzal céljaikat meg tudják valósítani, és ahol az egyén valóban tapasztalja a megfelelő életminőséget (ESRC 2006). A jóllét lényegesen összetettebb voltára az ún. Stiglitz Bizottság is felhívta a figyelmet, amely Nicolas Sarkozy volt francia elnök kezdeményezésére készítette el a híressé vált ún. Stiglitz Jelentést. Ebben olyan kiváló szakemberek vettek részt, mint például Joseph Stiglitz, Kenneth Arrow, Anthony Atkinson, Angus Deaton, Daniel Kahneman, Robert Putnam, Enrico Giovannini, Amartya Sen (www.stiglitz-sen-fitoussi.fr). A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy hogyan alkothatunk meg minden eddiginél jobb mutatószámrendszert a jóllét vizsgálatára. Stiglitz és szerzőtársai e híressé vált anyagban az alábbi tényezőktől tették függővé a jóllét szintjét, utalva arra is, hogy ennek vizsgálata igen összetett módszertant követel meg. A jóllét összetevői: anyagi életszínvonal (jövedelem, fogyasztás, vagyon [gazdagság]), egészségügy, oktatás, személyes tevékenységek (beleértve a munkavégzést is), a politikai véleménynyilvánítás és kormányzás, társadalmi viszonyok és kapcsolatok, környezet állapota (a jelenlegi és jövőbeni állapot egyaránt), valamint az alacsony bizonytalanság (Stiglitz et al 2009). Az étellel való elégedettség meghatározása legalább annyira szubjektív, mint a jóllét vizsgálata. Az étellel való elégedettséget nagyban meghatározzák az egyén preferenciái, vagy értékítélete és kulturális beállítottsága. Az étellel való elégedettséget nagyon sok olyan terület is meghatározza, amelyek egyébként a jóllét szintjén is alakították. Erre kiváló példát szolgáltat az OECD és a Legatum Intézet megállapítása. Az OECD szerint az étellel való elégedettséget (life satisfaction) nemcsak a gazdasági fejlődés határozza meg, hanem az emberek élettapasztalatai, és életkörülményei is. (OECD 2014). Az étellel való elégedettséget a Legatum Intézet szerint gazdasági, társadalmi és személyes tényezők határozzák meg. A gazdasági tényezők között ott szerepel a jövedelem, az oktatás, és a munkavégzés. A személyes tényezők között a családi élet, a közösségi élet és érték, valamint a környezetvédelem, míg a személyes tényezők között a mentális és testi egészség szerepel (Legatum 2014). A boldogság vizsgálata talán a legvitatottabb területe a társadalmi folyamatok elemzésének. A boldogság pozitív érzelmek áramlatát jelenti. Olyan érzések párosulhatnak hozzá, mint az öröm, a vidámság, a szeretet, a szerelem stb. Nagyon sok esetben a boldogságunk szintjét is meghatározzák az anyagi tényezők, így mondhatjuk azt, hogy az anyagi jólét fontos feltétele lehet a boldogságnak, de nem kizárólagos tényezőjét jelenti. Valaki akkor is élhet boldog életet, ha nem él magas anyagi jóllétben, ennél a fogalomnál ugyanis felértékelődik az emberi kapcsolatok szerepe is, és azt nem csupán a jövedelem nagysága határozza meg. Kit tekinthetünk boldognak, és mi adja a boldogságunk igazi okát? E kérdések még nehezebbé teszik a boldogság vizsgálatát, bár az elmúlt években ennek vizsgálatára is kialakultak különböző mutatók, így például a Bruttó Nemzeti Boldogság, vagy a Boldog Bolygó Mutató. A boldogság vizsgálata és definiálása rendkívül nehéz. Sajnálatos módon e vizsgálati módszerek is igen eltérő módszertannal dolgoznak, így aligha lehet egyértelműen megfogalmazni a boldogságot meghatározó tényezőket. A boldogság leginkább attól függ, hogy milyen típusú emberrel kapcsolatban kell azt vizsgálni. A motiváció, a célok, az értékrend, a kulturális jellemzők, az egyéni preferenciák, a célok hierarchiája, a hozzáállás és felfogás, az egészségi állapot, a személyes attitűdök és aspirációk stb. mind-mind befolyásolhatják, hogy mennyire érzi boldognak magát valaki. Harford kiemeli, hogy a boldogságot nem csupán a pénztelenség határozza meg. 2008-ban megjelent könyvében arról ír, hogy a válások, a munkanélküliség, a rossz egészségi állapot jóval nagyobb hatást gyakorol a boldogságérzetre, mint a pusztán pénztelenség. Harford könyvében az alábbi problémára hívja fel a figyelmet: a gazdagság, a szegénység, vagy a boldogság meghatározása rendkívül szubjektív dolog. Könyvében felteszi

azt a kérdést, hogy mennyire tekinthetjük magunkat gazdagnak? E kérdésre az alábbi frappáns választ fogalmazza meg: „Ha mondjuk nem ismernénk Bill Gates-t, lehet bekarikázzuk, hogy gazdagnak, de amint megtudjuk, hogy hogyan él Bill Gates, rögtön átalakul a nézetünk a gazdagságról. Ugyanez a helyzet a boldogsággal is” (Harford 2014). A boldogság vizsgálatának különböző módszerei léteznek. Egyrészt megkérdezhethetjük az emberektől, hogy mennyire tekintik boldognak magukat. Ezt tekinthetjük a szubjektív boldogság vizsgálatának, amely során az emberek értékelik, hogy milyen mértékű boldogság jellemző jelenlegi, vagy múltbeli életükre. A módszer azonban nem tekinthető a legmegbízhatóbbnak, ugyanis az embereket időszakról időszakra érhetik olyan események, amelyek megváltoztathatják véleményüket a boldogság érzéséről. Azt is vizsgálhatjuk, hogy összességében milyen érzések tették ki többnyire az egyének éveit, vagy életét. Az érzelmi áramlatok vizsgálata történik ebben az esetben, és azt vizsgáljuk meg, hogy a pozitív érzelmek (például az öröm, a jókedv), vagy a negatív érzelmek voltak-e a többségben (bánat, szomorúság, kudarcok stb.). A boldogság szintjét úgy is elemezhetjük - és ez jelenti a harmadik vizsgálati lehetőséget -, hogy az emberek boldogságát valamilyen objektív mércével, külső szemlélőként, előre meghatározott paraméterekkel próbáljuk megmérni, például egészségi mutatókkal, vagy környezeti tényezőkkel.

A boldogság tehát olyan tartós pozitív érzelmi állapot, amely során a pozitív és negatív érzelmi hullámok és behatások közül többségében vannak a pozitív eredetűek, és azok tartósabban is jelen vannak. Mindezek azt eredményezik az egyénben, hogy pozitívnak lássa és érezze eddigi életét, tehát boldognak tartsa magát, azonban a szeretet, vagy a jókedv mellett a boldogságot fokozhatja a jólét, vagy az életkörülmények megfelelő szintje is. E fenti megállapítást részben igazolja a boldogtalanságmodell is, amely az egyének beállítódását, irányultságát, értékrendszerét kiegészíti annak életkörülményeivel. Marcus Aurelius szerint, hogy milyen boldog az ember élete, gondolatai milyenségén múlik. Ezt az elvet Martin Seligman pszichológus híres boldogságképletében foglalta össze, $B = I + K + E$, ahol, B boldogság tartós szintje, I irányultság, beállítódás a boldogság érzékelésére, K külső, személyes életkörülmények, E ellenőrzés (a boldogság akarása)(Tschappeler - Krogerus 2013). A társadalmi haladás a fentebb megemlített mutatókban történő pozitív irányú változást jelenti. A társadalom haladása abban testesül meg, hogy anyagi gyarapodása mellett szellemi, szociális és környezeti vonatkozásban is érezhető minőségi előrelépés történik. Az egyének anyagi szempontból jobb helyzetbe kerülnek, jobb élettapasztalatokkal rendelkeznek, több pozitív érzelmi hatás éri őket, elégedettségük és életkörülményeik javulnak. Az OECD anyaga ugyanakkor a haladással összefüggésben megemlíti a fenntarthatóság követelményét is. Az OECD munkaanyaga szerint a társadalmi haladás akkor megy végbe, amikor egy társadalom fenntartható és méltányos jóllétében javulás következik be (Giovannini et al 2009).

Anyag és módszer

Kutatómunkánk során azt a célt tűztük ki, hogy egyrészt tisztázzuk az életminőséggel kapcsolatos fogalmak jelentését, másrészt meg szeretnénk volna vizsgálni, hogy az EU-s csatlakozás hatására történt-e javulás az életminőséggel kapcsolatos mutatókban, és hogyan jellemezhető azok jelenlegi állapota? A tanulmány primer kutatási eredményeit az a rövid kutatás szolgáltatja, amelyre 2015-ben került sor. A kutatási időszak alatt online kérdőív kitöltésével lehetett véleményt alkotni azzal kapcsolatban, hogy milyennek ítélik meg az emberek saját életszínvonaluk és jóllétük változását, mióta az Európai Unió tagjai vagyunk. Az EU-s csatlakozás jelentős fordulópontra volt a magyar társadalom életében, mindezt igen felfokozott várakozások előzték meg. Nem véletlenül helyeződött a hangsúly az EU-s csatlakozás utáni időszakra, amely azzal kecsegtetett, hogy Magyarország látványosabb fejlődésre és versenyképességre erősödéssé lesz képes, de sajnos a várakozások nem

igazolódottak be. A kérdőíves felmérés során egyszerű kérdésekre kellett választ adniuk a kitöltőknek, amely 22 célirányos kérdést tartalmazott. Az embereknek lehetőségükben volt értékelni a magyar gazdaság helyzetét, és az ebben bekövetkezett változásokat az EU-s csatlakozás óta eltelt időt tekintve. A fő kérdéscsoport azonban az elégedettség és a jóllét vizsgálatára koncentrált. A kutatásaink megkezdése előtt több hipotézist is felállítottunk, amelyek közül kettő válik igazán hangsúlyossá a tanulmány szempontjából. Az egyik hipotézisünk az volt (H_1), hogy az Európai Unió csatlakozás hatására nem változott számottevően az emberek élettel való elégedettsége, sőt a többség még rosszabbul is él, mint a csatlakozást megelőzően! Ennek vizsgálata céljából kezdtük el a kérdőíves adatgyűjtést. A tanulmány elkészítéséig 341 fő töltötte ki a kérdőívet. Másik feltételezésünk (H_2) azt volt, hogy az emberek alapvetően ma elégedetlenek életükkel, a jóllétük alacsonyabb, mint lehetne, és az általunk kapott primer kutatási eredmények nagyfokú hasonlóságot fognak eredményezni a nemzetközi/hazai szervezetek véleményével. A kérdőív eredményeinek bemutatása során egyszerű statisztikai módszerekre támaszkodtunk, a tanulmány mondanivalója és terjedelmi korlátai miatt nem volt célunk összetettebb statisztikai elemzéseket készíteni. Az itt szereplő hipotézisek vizsgálatához tökéletesen elegendők voltak az alapstatisztikák, az arányszámok számítása, valamint ezek grafikus ábrázolása. A kérdőívet a Questionpro online kérdőívvezető szoftver segítségével készítettük, míg a kérdőív internetes csatornákon keresztül került megosztásra. A Questionpro lehetővé tette számunkra, hogy arról is információt szerezzünk, mely országokban töltötték ki kérdőívünket. A primer kutatás célcsoportja magyar állampolgárok voltak, akik hosszabb ideje, vagy születésük óta Magyarországon élnek, így kellő élettapasztalattal rendelkeznek a megfelelő véleményalkotáshoz. Meglepő volt számunkra, hogy többen külföldről töltötték ki a kérdőívet, amelynek az a magyarázata, hogy bizonyos válaszadók jelen pillanatban más országban is élnek (tartózkodnak) munkavégzési/tanulási célokból. A kérdőív a jólléttel összefüggésben nem tette fel azt a kérdést a kitöltőknek, hogy miért vállalt munkát külföldön, hiszen mi sem számítottunk erre a területi megoszlásra, de gyanítható módon találhattunk volna összefüggést a külföldi munkavállalás és a hazai jóllét megítélt szintje között. A 341 kérdőív közül néhányat külföldön töltöttek ki: Nagy-Britannia (6), Németország (3), Ausztria (2), USA (1), Svédország (1), Hollandia (1), Olaszország (1), Spanyolország (1). Emellett hat darab kérdőivről a Questionpro rendszer sem tudta megállapítani, hogy konkrétan melyik országban történt a kitöltés, így összesen 22 kérdőívet Magyarországon kívül töltöttek ki. Mindez 6,41%-át jelenti az összes kitöltött kérdőívnek. A kérdőív kitöltőinek egy része tehát külföldön dolgozik, vagy tanul. Utóbbi a tudásmegosztás, az Erasmus program miatt pozitív hozadékkal járhat a gazdaság és a társadalom fejlődésére (feltéve, ha nem maradnak kint ezek a hallgatók), ugyanakkor a külföldi munkavállalás erősen korrelálhat a hazai jóllét vélt szintjével. A kérdőív kitöltőinek nemi eloszlása kissé eltolódik a férfiak javára, akik a teljes minta 55,72%-át jelentik (190 fő férfi kitöltő), míg a nők aránya 44,28% (151 női válaszadó). A kérdőíves megkérdezés során próbáltunk az egyenletes korösszetételre törekedni, amelyet a kutatási eddigi alakulása során nem sikerült elérni. Erőteljes eltolódás figyelhető meg a fiatal korosztály javára, amelynek az a magyarázata, hogy több hallgatót sikerült megszólítani a kérdőív kitöltésével. Ők azonban csak a sokaság felét jelentik, ráadásul a hallgatói kitöltők jelentős része már dolgozik is, így jobban átérzik az életminőséggel kapcsolatos tényezőket. Igen értékes a minta 26 év feletti része is, amely gyakorlatilag a vizsgált sokaság másik felét teszi ki. Az alábbiak szerint alakult a mintában szereplők korösszetétele:

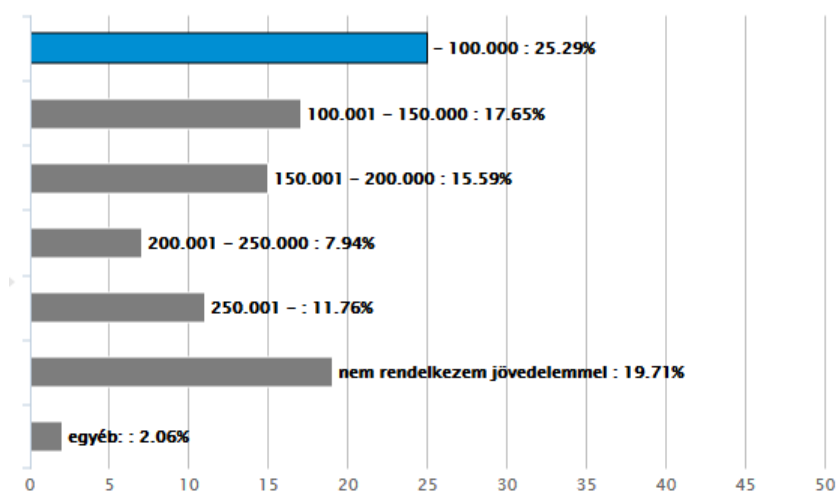
1. táblázat: A mintában szereplők korcsoportok szerinti megoszlása (N=341)

korosztály	válaszok száma	megoszlása
18-25	180	52,79%
26-35	103	30,21%
36-45	42	12,32%
46-55	14	4,11%
56-	2	0,59%
összesen	341	100,00%

Forrás: saját szerkesztés

Az iskolai végzettség szempontjából már sokkal egyenletesebb képet kaptunk. A kitöltők 11,73%-a szakközépiskolai, 4,40%-a szakiskolai, szakképző iskolai végzettséggel rendelkezik. Az elemzett sokaság 23,46%-a gimnáziumi, 23,75%-ának felsőfokú OKJ-s végzettsége van. Főiskolai végzettséget 62 fő (17,89%), míg egyetemet 50 fő (14,66%) jelzett. Magasabb fokozattal (PhD/DLA) a kérdőívet kitöltők 2,05%-a (7 fő) jelzett. Mellettük 7 fő egyéb végzettségről nyilatkozott, melyeket azonban nem nevesítettek meg. Az iskolai végzettség alapján tehát meglehetősen változatos mintával állunk szemben. Ugyanez elmondható a foglalkozás szempontjából is, bár itt két csoportot mindenképpen ki kell emelni. A kitöltők 41,84%-a tanuló (143 válasz), akik közül azonban többen is dolgoznak már. A másik nagyobb csoportot a szellemi alkalmazottak jelentik, akik a teljes minta 37,83%-át jelentik (129 kitöltéssel). Mellettük szinte esetinek tűnnek a fizikai alkalmazottak (19 fő), a menedzserek (14), és a vállalkozók (10) által adott válaszok, illetve az egyéb lehetőséget is csak 22 fő jelölte meg, emellett 4 főnek nincs jelenleg munkahelye. A demográfiai kérdések mellett még nagy hangsúlyt szokott kapni a jövedelmi helyzet tisztázása (havi nettó jövedelem alakulása). A válaszadók döntő többsége ma az átlagosnak tekinthető jövedelmi szint körül keres. Ugyanakkor a mintában szereplők 19,7%-a, vagyis kb. egyötöde 200.000 Ft feletti havi nettó jövedelemmel rendelkezik.

1. ábra: A mintában szereplők jövedelem szerinti megoszlása (N=341)

Forrás: saját ábra

Kutatási eredmények

A kérdőíves felmérés során kíváncsiak voltunk az emberek véleményére arra vonatkozóan, hogy mit gondolnak Magyarország pillanatnyi fejlettségi szintjéről. Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy melyik csoportba sorolható Magyarország a kérdőívet kitöltők megítélése szerint, akkor nem kapunk meglepő eredményeket! A válaszadók döntő többsége szerint hazánk a felzárkózó, vagy lemaradó országok között szerepel, s ez olyan országgépet vetíthet elő számunkra, amely nem éppen a magas életszínvonalról, vagy a társadalom jóllétéről szólhat. E megállapítást alátámasztja az IMF tanulmánya is, amely arról ír, hogy Magyarország az ún. Emerging Europe, vagyis a Felzárkózó Európa országai között szerepel, ha a gazdasági, vagy társadalmi állapotok szerint kell csoportosítani az országokat (IMF 2011).

2. táblázat: Magyarország helye Európában a kérdőívet kitöltők szerint (N=341)

Fejlettségi csoportok	Fejlett Európa	Mérsékeltlen fejlett	Felzárkózó Európa	Lemaradó Európa	Nem tudom
Válaszok aránya (%)	0,29	18,18	47,51	33,72	0,29

Forrás: saját szerkesztés

2004-ben hazánk európai uniós csatlakozása sokak számára a gazdasági fejlődést és az életszínvonal növekedését vetítette elő. A csatlakozással kapcsolatos választásokon a magyar lakosság támogatását fejezte ki, hiszen javarészt az EU-s tagság előnyeiről lehetett mindenhol hallani, és közismertté vált a „majd Bécsben nyithatunk kávézót” szállóige is. Mára azonban bebizonyosodott, hogy nem mindenki számára volt egyértelműen kedvező az Integrációhoz való csatlakozás. Ez nemcsak amiatt válik érdekes kérdéssé, hogy a 2004-ben belépő országok mennyit fejlődtek az EU-s csatlakozás óta. Maga az Európai Unió sem képes kiegyensúlyozott teljesítményre, és ezzel kapcsolatban olyan jelentős horderejű anyagok jelentek meg, mint például a Sapir-jelentés (az EU a mai napig nem tudja felvenni a versenyt az USA-val, vagy Japánnal szemben az innováció terén), vagy Ketels anyagai az EU lemaradásával kapcsolatban (az EU legnagyobb baja az, hogy elfelejtett átalakulni tudásalapú gazdasággá) (Ketels et al 2008). A European Economy anyaga egyenesen az Európai Integráció gazdasági tragédiájának nevezi az elmúlt évtizedek történéseit, mert egyes életszínvonalat, vagy jólétet meghatározó mutatókban visszaesés következett be az EU összteljesítményét tekintve (Dauerstädt 2007).

3. táblázat: Az Európai Integráció gazdasági tragédiája, 1961-2005

Évek	1971-1980	1981-1990	1961-1970	1991-2000	2001-2005
Gazdasági növekedés	3	2,4	4,8	2,1	1,6
Munkanélküliségi ráta	3,8	8,5	2	9,4	7,8
Munkabérek aránya	73,9	72,1	72,3	69,2	68,4

Forrás: European Economy (In.: Dauerstädt 2007)

A rendszerváltást követően végzett felmérések szerint a piacgazdaságra történő átállás első három évében már különbségek adódtak az általános elégedettség tekintetében. A kilencvenes évek nem hoztak változást Magyarország számára, hiszen a rendszerváltást követően is alacsonyabb volt az elégedettség, mint a többi vizsgált országban (lengyelek, csehek, szlovének), és ez a 2000-es évek elejére is változatlan maradt. Mi több, amíg a csehek és a szlovének elégedettebbek lettek, a magyarok vagy a szlovákok elégedetlenség-érzete tovább fokozódott (Kornai 2005).

4. táblázat: Az általános megelégedettség (%) (átlag 1-től 10-ig terjedő skálán)

ország / év	1990-1993	1999-2002
Csehország	6,37	7,06
Lengyelország	6,64	6,20
Magyarország	6,03	5,80
Szlovákia	6,15	6,03
Szlovénia	6,29	7,23

Forrás: Kornai (2005) saját szerkesztés

Ugyan a primer kutatásunk elsősorban az EU-s csatlakozás utáni helyzetre fókuszált, mégis érdekesnek tartottuk, hogy a kérdőív kitöltői mit gondolhatnak az életszínvonalról a rendszerváltást megelőző időszakban? Sajnos a minta jellemzőiből eredően az derült ki, hogy javarészt a fiatalabb korosztály vett részt a kérdőívek kitöltésében (35 évnél fiatalabbak), így ők számottevő élettapasztalattal nem rendelkezhetnek erről az időszakról. Ugyanakkor az eredmények így is sokatmondók lehetnek, hiszen csupán 13,49%-uk szerint lett egyértelműen jobb az életszínvonal, mint a rendszerváltás előtt volt. 28,74%-uk szerint valamivel jobb lett, 10,85% szerint valamivel rosszabb lett, 13,78% szerint egyértelműen rosszabb lett, míg 27,27%-uk nem tudta ezt a kérdést megítélni. Összességében ebből a kérdésből mélyreható következtetéseket nem lehet levonni, azonban általánosságban talán kijelenthető, hogy a mintában szereplők véleménye szerint valamivel jobb lett az életszínvonal, mint a rendszerváltást megelőző időszakban volt, bár nem kerültek döntő többségbe a pozitív vélemények. Ennél viszont lényegesen egyértelműbb és valósabb válaszokat kaptunk annál a kérdésnél, hogy hogyan ítélik meg a kérdőív kitöltői Magyarország elmúlt 10 évét az Európai Unióban? A kérdőív kitöltői ezzel kapcsolatban két célirányos kérdést kaptak. Az egyik kérdés során az embereknek véleményt kellett alkotniuk arra vonatkozóan, hogy véleményük szerint hány százalékot közeledett a magyar gazdaság az egy főre jutó GDP tekintetében az EU-27 átlagához (az eredmények a horvát gazdaság teljesítményét nem tartalmazzák). Az eredmények igencsak meglepőek voltak, hiszen a 341 főből mindössze 157-en (45,64%) jelölték meg a 0-5% közötti szintet. Az egy főre jutó GDP szempontjából 5-10% közötti közeledést (konvergenciát) jelölt meg a kitöltők 31,98%-a, amely 110 válaszadót jelentett. 38 fő szerint 10-15%-ot, 7 fő szerint 15-20%-ot, 5 fő szerint 20-25%-ot, míg 3 fő szerint 25%-ot meghaladó mértékben közeledtünk az EU-s átlaghoz az egy főre jutó GDP-t vizsgálva. 24 fő nem tudta megválaszolni ezt a kérdést. Ebből az eredményből arra lehet következtetni, hogy a kitöltők egy része nincs tisztában azzal, hogy hogyan változott ez a mutatónk, de ez nem jelenti azt, hogy ne tudnák (sejtenék), mennyit fejlődöttünk azalatt, mióta az Európai Unió tagjai vagyunk. Erre szolgáltat példát a következő kérdés is. Magyarország az egy főre jutó GDP tekintetében az EU-27 átlag 63%-t érte el 2004-ben, míg 2013-ben ez 67%-ra változott. Mindössze 4%-ot sikerült közeledni az EU átlagos fejlettségi szintjéhez, ha ezt az egy főre

jutó GDP mutatóval akarjuk kifejezni. Érdekesnek tűnt az a kérdés is, hogy ha jellemezni kellene Magyarország helyzetét az Európai Unióban, hogyan tennék meg azt a kérdőív kitöltői? A válaszok alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy a kérdőívet kitöltők fele szerint szerény gazdasági növekedés volt jellemző hazánkra, mióta az EU tagjai vagyunk. Emellett a stagnálás, a kismértékű visszaesés és a számottevő visszaesés együttes értéke is igen jelentős, amelyek kumulált összege majdnem kiteszi a minta másik felét. Összességben tehát látható, hogy a felmérésben résztvevők többsége szerint nem lett számottevően jobb az eredmény, bár szerény növekedést azért sikerült felmutatni.

5. táblázat: Hazánk EU-s éveinek megítélése a kérdőívet kitöltők véleménye alapján (N=341)

válasz	számottevő	szerény	stagnálás	kismértékű	számottevő	nem
megoszlás	2,64	48,09	20,53	15,54	12,02	1,17

Forrás: saját szerkesztés

A következő kérdésnél arra próbáltunk választ találni, hogy javult-e az általános életszínvonal és a jólét Magyarországon, mióta az Európai Unió tagjai vagyunk? A felmérésben résztvevők 52,49%-a szerint nem változott, 40,18%-a szerint javult, míg 7,33%-a nem tudta megválaszolni ezt a kérdést. Ettől lényegesen egyértelműbb választ kaptunk arra a kérdésre, hogy Ön szerint milyen az élettel való elégedettség a magyar emberek körében? A válaszadók többsége, vagyis 61%-a (elégedetlenek), illetve 19,35%-a (nagyon elégedetlenek) igen negatívnak látja az emberek élettel való elégedettségét. Mindössze 1,17% (4 fő) szerint elégedettek, és a 341 főből mindössze egyetlen egy kitöltő szerint nagyon elégedettek a magyarok az életükkel. Az élettel való elégedettséget nemcsak egyéni szinten, hanem közvetlen környezetünkön, így például családjunk helyzetén keresztül is mérhetjük. A kérdőívünk egyik kérdése az alábbira volt kíváncsi: hogyan változott a kérdőív kitöltőjének és családjának életszínvonala/jóléte az elmúlt 10 évben? Jobb lett-e az életük ez idő alatt? Erre a kérdésre a 341 válaszadó 44,28%-a pozitív jellegű visszajelzést adott, hogy inkább jobban élnek, mint rosszabbul. Ugyanakkor 35,19%-a szerint rosszabb, míg 9,97% szerint teljes mértékben rosszabb lett az élet az elmúlt tíz évben. A kérdőívet kitöltők 6,74%-a szerint viszont teljes mértékben javultak a család életkörülményei, míg elenyésző 3,81% nem tudta ezt a kérdést megítélni. A saját kutatások eredményeképpen sem sikerült egyértelműen meggyőződni arról, hogy jobb lett az emberek élete, mióta az Európai Unió tagjai vagyunk, hiszen a vélemények nem erősítették meg ennek tényét. Az általános elégedettség (teljes átlag) mindössze 2,37 volt az összes válaszadót tekintve. A megállapításokat 1-től 4-ig terjedő skálán értékelhették a kitöltők, ahol a számok a következőket jelentették: 1 – egyáltalán nem jellemző, 2 – inkább nem jellemző, 3 – inkább jellemző, 4 – teljes mértékben jellemző. A 2,37-es átlagérték korántsem tekinthető a legjobbnak, hiszen erősen „az inkább nem jellemző” válaszhoz igazodik ez az érték. Akkor beszélhetnénk nagyobb fokú elégedettségről, ha legalább a 3,00-as érték körül alakulna az értékelések átlaga, hiszen ez már az inkább elégedett, vagy inkább jellemző kategóriát jelentené a többségre. Az előre megadott lehetőségek közül a „számláimat rendre be tudom fizetni” és a „nincsenek egészségügyi problémáim” válaszok voltak legjellemzőbbek átlagosan a kitöltőkre. Utóbbi azért is jelenhetett meg ilyen mértékben, mert a minta javarészt fiatalabbakból áll, tehát 35 év alattiak vannak többségben, akik még jó egészségi állapottal rendelkeznek. Feltételezzük, hogy ha a minta egyenletesebb eloszlású korcsoportokat tartalmazott volna, akkor ez az állítás más értékelést kapott volna. A táblázat eredményei újfent megvilágítják azt a tényt, hogy az életminőségre ható tényezők tekintetében több területen előrelépések lennének szükségesek. A válaszadók többsége nem elégedett jövedelmének nagyságával, a munka mellett kevesebb

ideje jut pihenésre, megtakarításokkal nem rendelkezik, és kevésbé találnak jobb munkalehetőségeket. A kitöltők 2,21-re értékelték azt a megállapítást, mely szerint olyan országban élhetünk, amelyben jó élni. Kettes az inkább nem jellemző, a hármas az inkább jellemző értéket jelentette. Ezek szerint a többség úgy gondolja, hogy Magyarország ma inkább olyan ország, amelyben kevésbé jó élni.

6. táblázat: Az életminőséget meghatározó egyes tényezők értékelése a kérdőívet kitöltők szerint (N=341)

Értékelendő megállapítás	az adott válaszok átlagos értéke
jövedelmem nagyságával meg vagyok elégedve	2,17
nem kell megszakadnom azért a pénzért, amelyért dolgozom	2,33
a munka mellett bőven van időm a pihenésre is	2,15
rendelkezem megtakarításokkal (pl.: bankbetét, értékpapír)	2,12
a számláimat rendre pontosan be tudom fizetni	3,18
nem vagyok eladósodva, nincs hitelem, vagy más tartozásom	2,91
egyre jobb munkalehetőségeket találok a munkaerőpiacon	2,03
munkámmal elégedett vagyok	2,69
munkahelyemen kiváló környezetben dolgozom	2,74
folyamatosan tudom magam képezni	2,54
nincsenek egészségügyi problémáim	3,00
családomban senkinek nincs tartós betegsége	2,67
családomban senkinek sincs szenvedélybetegsége	2,60
kiegyensúlyozottnak és optimistának érzem magam	2,72
a családom jövője kiszámítható, hosszú távon biztosított	2,46
lakásom jól felszerelt, az elmúlt években tudtam felújítani	2,31
kultúrára, sportra, szórakozásra is tudok költeni	2,75
bízom a politikusokban	1,33
elégedett vagyok intézményrendszerünkkel (pl.: NAV)	1,70
igazságosnak érzem a magyar jogrendszert	1,85
úgy érzem, fontos tagja vagyok a társadalomnak	2,19
nem érzem a korrupciót	1,84
olyan országban élek, amelyben jól érzem magam	2,21
<i>teljes átlag</i>	<i>2,37</i>

Forrás: saját szerkesztés

Következtetések, összefoglalás

A szakirodalom rövid áttekintésével meg kívántuk világítani az egyes életminőséggel kapcsolatos definíciók valódi jelentéstartalmát. Be kell látnunk, hogy nem használhatunk szinonimaként olyan szavakat, mint például az élettel való elégedettség, vagy a boldogság, mint ahogy a jólét és a jóllét sem ugyanazt az állapotot jelentik. A tanulmány alapvető célkitűzéseit sikerült teljesíteni, hiszen összefoglaló kép alakult ki az életminőséggel kapcsolatos fogalmakat illetően, illetve több eredményre támaszkodva is megállapításra került, hogy a magyar emberek inkább elégedetlenek az életükkel. Az eddig összegyűjtött kérdőívek elemzése után azt a következtetést vontuk le, hogy javarészt ugyanazokat a megállapításokat tehetjük, mint a korábbi hazai felmérések esetében. A magyarok életminősége már a 90-es években is alacsonyabb volt, mint néhány közép-kelet európai országban, és ez azóta sem változott kedvezőbb irányban. Az EU-s csatlakozás eredményeképpen arra számítottunk, hogy az életminőség mutatóiban pozitív változás

következik be, de erre a saját kutatási eredményeink rácafolnak. A H₁-es hipotézis szerint az Európai Unió csatlakozás hatására nem változott számottevően az emberek étellel való elégedettsége, sőt a többség még rosszabbul is él, mint a csatlakozást megelőzően! A hipotézis részben igazolást nyert, hiszen a kérdőívet kitöltők többsége szerint nem változott az étellel való elégedettség, csupán 40%-uk szerint javult a helyzet. Ugyanakkor a hipotézis második fele, mely szerint még rosszabbul is élnek az emberek, nem nyert teljes mértékben igazolást, mert erre vonatkozóan nem nyertünk elegendő információt, ez további kutatások alapját képezi. A kérdőívet kitöltők véleménye megoszlik azzal kapcsolatban is, hogy javult-e a családjuk életminősége az EU-s csatlakozás eredményeként!? Erre a kérdésre csak a kitöltők 44%-a válaszolta azt, hogy inkább jobban élnek, mint rosszabbul, de ezek sem az „egyértelműen jobban élünk választ” jelentik. A tanulmányunk második feltételezése az volt, hogy az emberek alapvetően ma elégedetlenek életükkel, a jóllétük alacsonyabb, mint lehetne. Ez a hipotézis teljes mértékben igazolást nyert. A kutatásunkban a megkérdezettek 60%-a szerint elégedetlenek a magyarok, míg 20%-uk szerint nagyon elégedetlenek, így aligha lehet vitatni a második feltételezés helytállóságát. A kutatásunkkal megpróbáltuk azt is bizonyítani, hogy az EU-s csatlakozás sem gyakorolt az életminőségre számottevően pozitív hatást, bár az kétségtelen, hogy bizonyos fokú fejlődés azért történt (ezt a kérdőívet kitöltők véleménye, vagy pl. az egy főre jutó GDP 4%-os változása is bebizonyította). Az EU-s csatlakozás hatása valamivel javított az egyének, és a családok életminőségén, de ez sem érzékelhető mindenkinél ugyanolyan mértékben. A kutatás folytatásaként a társadalmi haladás vizsgálata szolgál majd, amelyet újabb primer és szekunder kutatásokkal kívánunk majd elemezni.

Irodalom

- Aked, J. - Marks, N. - Cordon, C. - Thompson, S. (2008): *Five ways to well-being*. The New Economics Foundation.
- Böhnke, P.(2005): *First European Quality of Life Survey: Life satisfaction, happiness and sense of belonging*, Wyattville Road, Loughlinstown. Dublin, Ireland.
- Cvrlje, D. - Čorić, T. (2010): Macro & micro aspects of standard of living and quality of life in a small transition economy: The case of Croatia, Faculty of Economics and Business University of Zagreb. *Working paper series*. Paper No. 10-02.
- Dauderstadt, M. (2007): Increasing Europe's Prosperity, *IPG/I* 2007.
- Easterlin, R. (1974): Does Economic Growth Improve the Human lot? Some Empirical Evidence, *Nations and Households in Economic Growth* 8, 89-125.
- Flora, C. B. (1999): Quality of Life Versus Standard of Living. *Rural Development News*. Vol. 22, No. 4 The North Central Regional Center for Rural Development.
- Giovannini, E. (2009): *A Framework to Measure the Progress of Societies*. OECD Munkaanyag. Párizs.
- Harford, T. (2014): *Az oknyomozó közgazdász - Hogyan virágoztathatjuk fel, vagy tehetjük tönkre egy ország gazdaságát?* HVG Kiadó, Budapest
- International Monetary Fund (2011): *World Economic Outlook 2011. Tensions from the Two-Speed Recovery. Unemployment, Commodities and Capital Flows*. Washington D.C.
- Kahn, R. - Juster, T. (2003): Well-being: Concepts and Measures. *Journal of Social Issues*. Vol. 58, Issue 4.

- Ketels, C. - Lindqvist, G. - Protsiv, S. - Sölvell, Ö. (2008): *EU versus US*. A comparative analysis of geographical concentration patterns of employment across cluster categories. SNEE conference. Mölle. May 2008.
- Kornai, J. (2005): Közép-Kelet-Európa nagy átalakulása - siker és csalódás. *Közgazdasági Szemle*, LII., december 2005. 907-936.
- Latouche, S. (2011): *A nemnövekedés diszkrét bája*. Savaria Universtiy Press Kiadó, Szombathely.
- Legatum Institute (2014): *The prosperity index report 2014*. London www.prosperity.com
- O'Donnell, G. - Deaton, A. - Durand, M. - Halpern, D. – Layard, R. (2014): *Wellbeing and policy report*. Commissioned by the Legatum Institute
- OECD (2013): *OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth*, OECD, Paris
- OECD (2014): *Life satisfaction, in Society at a Glance 2014: OECD Social Indicators*, OECD Publishing
- Pomázi, I. (2010): A társadalmi haladás mérése. Tanulmányok. *Statisztikai Szemle*, 88. évfolyam 3. szám.
- Statistics New Zealand (2011). *Review of economic standard of living statistics 2011*. Wellington: Statistics New Zealand
- The New Economic Foundation (2012): *The happy planet index report 2012, a global index of sustainable well-being*, London, UK
- The Worldbank Group (2010): *Measurement of Living Standards*, Worldbank Publications
- Tschappeler, R., Krogerus, M (2013): *52 változásmódel - én és a világ*. HVG Kiadó, Budapest.